

**YOSH AVLODDA VATANPARVARLIK TUYG‘USINI
SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

Alijonov Bahtiyor Xoshimovich

*Farg‘ona davlat universiteti harbiy talim fakulteti umum qoshin tayyorgarlik
sikli katta o‘qituvchisi (zaxiradagi mayor)*

Alijonov Shukurullo Rustamjon og‘li

Usmonov Abdurahmon Elyorjon o‘g‘li

Abdumalikov Abdulaziz Maribjon o‘g‘li

*Farg‘ona davlat universiteti harbiy talim fakulteti
2-bosqich. 25.144-guruh kursantlari*

Annotatsiya: Mazkur maqolada yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari, mazmuni va samarali pedagogik mexanizmlari tadqiq etilgan. Vatanparvarlik shaxsning Vatanga daxldorlik hissi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmati, fuqarolik mas‘uliyati hamda ijtimoiy faolligini mujassamlashtiruvchi integrativ shaxsiy sifat sifatida tahlil qilingan. Tadqiqotda tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan, aksiologik, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlardan foydalanilgan. Vatanparvarlik tuyg‘usining kognitiv, aksiologik-emotsional, faoliyatga asoslangan va refleksiv komponentlari aniqlanib, ularning o‘zaro integratsiyasi asosida “bilim – munosabat – faoliyat – refleksiya” modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijalari vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ta’lim mazmuni, oila va ta’lim muassasasi hamkorligi, tarixiy-madaniy merosdan foydalanish, ijtimoiy faoliyat va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning uyg‘unligiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Maqolada yoshlarning ongli fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy ta’lim jarayoniga integratsiyalash bo‘yicha ilmiy-metodik xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, vatanparvarlik tarbiyasi, yosh avlod, pedagogik mexanizm, fuqarolik mas‘uliyati, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, ijtimoiy faollik, ma’naviy-axloqiy tarbiya, pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, refleksiya.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda yosh avlodning ma’naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish, ularda milliy o‘zlikni anglash, fuqarolik mas‘uliyati, ijtimoiy faollik hamda Vatanga daxldorlik tuyg‘usini rivojlantirish ta’lim tizimining ustuvor pedagogik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Jamiyat taraqqiyotining barqarorligi va istiqboli, avvalo, yoshlarning o‘z Vataniga bo‘lgan munosabati, uning tarixiy-madaniy merosiga hurmati, jamiyat oldidagi mas‘uliyatini anglash darajasi hamda mamlakat rivojiga daxldorlik pozitsiyasi bilan bevosita bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, vatanparvarlikni faqat hissiy munosabat yoki ma’naviy

tushuncha sifatida emas, balki shaxsning bilim, e'tiqod, qadriyat, munosabat va amaliy faoliyatini mujassamlashtiruvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy pedagogik paradigma nuqtayi nazaridan vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni o'quvchiga Vatan, xalq, milliy qadriyatlar va tarixiy meros haqidagi bilimlarni berish bilangina chegaralanmaydi. Mazkur jarayon yoshlarning ushbu bilimlarni shaxsiy e'tiqod va hayotiy pozitsiyaga aylantirishi, jamiyat manfaatlariga mas'uliyatli munosabatda bo'lishi, ijtimoiy tashabbus ko'rsatishi hamda mamlakat taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shishga intilishi bilan tavsiflanadi. Shuning uchun ta'lim jarayonida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning mazmuni, metodlari, vositalari va tashkiliy shakllarini o'zaro integratsiyalashgan pedagogik tizim sifatida takomillashtirish zarur.

Ayniqsa, globallashtiruv jarayonlari yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgan bugungi sharoitda vatanparvarlik tarbiyasiga an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish talab etiladi. Raqamli axborot makonining kengayishi, turli madaniy va ijtimoiy ta'sirlarning kuchayishi yoshlarning axborotni tanqidiy tahlil qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni farqlash hamda o'z fuqarolik pozitsiyasini ongli ravishda belgilash kompetensiyalarini rivojlantirishni taqozo etmoqda. Shu sababli vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar, loyihaviy faoliyat, ijtimoiy-amaliy tashabbuslar va tarbiyaviy hamkorlik mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish pedagogik tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Vatanparvarlik tuyg'usining shakllanishi uzluksiz va ko'p omilli pedagogik jarayon bo'lib, unda ta'lim muassasasi, oila, mahalla, jamoatchilik institutlari va ijtimoiy muhitning o'zaro hamkorligi muhim o'rin tutadi. Bunda pedagog shaxsining namunasi, ta'lim mazmunining milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan boyitilganligi, tarixiy xotira va madaniy merosdan samarali foydalanish, o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatga jalb etilishi hamda ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi.

Shu jihatdan, yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash, uning tarkibiy komponentlarini aniqlash, samarali pedagogik shart-sharoitlarni belgilash va amaliy ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish masalasi alohida ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur yondashuv vatanparvarlik tarbiyasini ma'lum bir tadbirlar majmui sifatida emas, balki shaxsning ma'naviy, axloqiy, fuqarolik va ijtimoiy kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik tizim sifatida qarash imkonini beradi.

Mazkur maqolada yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari, uning mazmuniy komponentlari, pedagogik mexanizmlari hamda samaradorlikni ta'minlovchi shart-sharoitlar tahlil qilinadi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchilarning faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish va tarbiyaviy jarayonning amaliy samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar ilmiy jihatdan asoslashga e'tibor qaratiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Yosh avlodda vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirish masalasi pedagogika, psixologiya, maʼnaviy-axloqiy tarbiya hamda fuqarolik taʼlimining oʻzaro tutashgan yoʻnalishlaridan biri sifatida koʻplab ilmiy tadqiqotlarda oʻrganilgan. Pedagogik adabiyotlarda vatanparvarlik shaxsning Vatanga, xalqiga, milliy qadriyatlariga va jamiyat manfaatlariga nisbatan ongli, masʼuliyatli hamda faol munosabatini ifodalovchi murakkab maʼnaviy-axloqiy sifat sifatida talqin qilinadi. Mazkur yondashuv vatanparvarlikni faqat hissiy kechinma sifatida emas, balki bilim, qadriyat, eʼtiqod, munosabat va amaliy xatti-harakatlarning oʻzaro uygʻunligi asosida shakllanadigan integrativ shaxsiy sifat sifatida qarash zarurligini koʻrsatadi. Shu nuqtayi nazardan, vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslarini oʻrganishda shaxsga yoʻnaltirilgan, kompetensiyaviy, aksiologik, faoliyatga asoslangan va tizimli yondashuvlarning ilmiy imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy pedagogik tadqiqotlarda yoshlarning maʼnaviy-axloqiy kamoloti, milliy oʻzlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik masʼuliyati va ijtimoiy faollikni rivojlantirish masalalariga katta eʼtibor qaratilgan. Mazkur tadqiqotlarda tarbiya jarayonining samaradorligi taʼlim mazmunining milliy qadriyatlar bilan uygʻunligi, oʻquvchi shaxsining individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagog va oʻquvchi oʻrtasidagi subyekt-subyekt munosabatlarini rivojlantirish hamda taʼlim muassasasi, oila va jamoatchilik hamkorligini mustahkamlash bilan bogʻliqligi asoslab beriladi. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, oʻquvchilarning mustaqil fikrlashi va ijtimoiy tashabbuslarini qoʻllab-quvvatlash, tarbiyaviy faoliyatni real hayotiy vaziyatlar bilan bogʻlash masalalari ham tadqiqotchilar eʼtiborida boʻlgan.

Xorijiy ilmiy-pedagogik adabiyotlarda esa vatanparvarlik tushunchasi koʻpincha fuqarolik tarbiyasi, civic education, citizenship education, social responsibility, national identity va democratic values kabi kategoriyalar bilan uzviy aloqadorlikda tadqiq etiladi. Ushbu yoʻnalishdagi nazariy qarashlar shuni koʻrsatadiki, zamonaviy vatanparvarlik shaxsning davlat va jamiyat hayotidagi ongli ishtiroki, umumiy ijtimoiy manfaatlarga masʼuliyatli munosabati, demokratik qadriyatlarga hurmati va turli ijtimoiy guruhlar bilan konstruktiv hamkorlik qila olish qobiliyatini ham qamrab oladi. Demak, vatanparvarlik tarbiyasini faqat tarixiy yoki harbiy-maʼnaviy mazmun doirasida talqin qilish bilan cheklanmasdan, uni shaxsning fuqarolik va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantiruvchi yaxlit pedagogik jarayon sifatida tadqiq etish ilmiy jihatdan muhimdir.

Adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirishning samaradorligi bir qator oʻzaro bogʻliq pedagogik komponentlarga tayanadi. Birinchi komponent — kognitiv komponent boʻlib, u oʻquvchining Vatan tarixi, milliy madaniyat, davlat ramzlari, milliy qadriyatlar va jamiyat taraqqiyoti haqidagi bilimlarini qamrab oladi. Ikkinchi komponent — aksiologik-emotsional komponent boʻlib, unda Vatanga daxldorlik, milliy qadriyatlarga hurmat, xalq tarixiga qiziqish va ijtimoiy masʼuliyat kabi munosabatlar shakllanadi. Uchinchi komponent — faoliyatga asoslangan komponent boʻlib, oʻquvchining ijtimoiy, madaniy, ekologik, maʼrifiy va jamoatchilik faoliyatidagi amaliy ishtirokini nazarda tutadi. Toʻrtinchi komponent — refleksiv komponent boʻlib, shaxsning oʻz fuqarolik

pozitsiyasi, xatti-harakati va jamiyat oldidagi mas’uliyatini tahlil qilish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi vatanparvarlik tarbiyasining natijadorligini belgilovchi muhim pedagogik shartlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot metodologiyasi vatanparvarlikni shakllantirish jarayonini tizimli va kompleks o‘rganish tamoyiliga asoslandi. Tadqiqotda tizimli yondashuvdan foydalanilib, vatanparvarlik tarbiyasi maqsad, mazmun, metod, vosita, subyektlar va kutilayotgan natijalarni o‘zida birlashtiruvchi yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida o‘quvchining yosh, individual-psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va ijtimoiy tajribasi hisobga olindi. Aksiologik yondashuv orqali vatanparvarlikning mazmuni milliy va umuminsoniy qadriyatlar tizimi bilan bog‘landi. Faoliyatga asoslangan yondashuv esa vatanparvarlik tuyg‘usining real ijtimoiy faoliyat jarayonida shakllanish mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida esa o‘quvchining bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq eta olish, fuqarolik mas’uliyatini namoyon qilish, jamoada hamkorlik qilish va ijtimoiy tashabbus ko‘rsatish qobiliyatlari asosiy natijaviy ko‘rsatkichlar sifatida belgilandi.

Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanish maqsadga muvofiq deb belgilandi. Nazariy metodlar tarkibida pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish usullaridan foydalanildi. Empirik metodlar sifatida pedagogik kuzatuv, suhbat, so‘rovnoma, diagnostik topshiriqlar, o‘quvchilarning ijtimoiy faoliyatini o‘rganish hamda pedagogik tajriba elementlaridan foydalanish nazarda tutildi. Ushbu metodlarning kompleks qo‘llanilishi o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usining shakllanganlik darajasini faqat nazariy bilimlar asosida emas, balki ularning qadriyaviy munosabati, ijtimoiy faolligi va amaliy xatti-harakatlari orqali ham baholash imkonini beradi.

Metodologik jihatdan tadqiqotning muhim jihatlaridan biri vatanparvarlik tarbiyasini faqat alohida tarbiyaviy tadbirlar doirasida emas, balki ta’lim jarayonining barcha tarkibiy qismlariga integratsiya qilish zaruriyatidan kelib chiqadi. Bunda dars mashg‘ulotlari, sinfdan tashqari faoliyat, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, tarixiy-madaniy obyektlarga tashriflar, ijtimoiy loyihalar, kitobxonlik, ko‘ngillilik faoliyati va jamoaviy tashabbuslar o‘quvchilarning vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq vositalari sifatida qaraladi. Shu asosda vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi o‘quvchining “Vatan haqida bilishi” bilan emas, balki “Vatan va jamiyat oldidagi mas’uliyatini anglab, uni amaliy faoliyatida namoyon eta olishi” bilan belgilanadigan pedagogik mezon sifatida talqin qilindi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili va tanlangan metodologik yondashuvlar vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishni murakkab, uzluksiz va ko‘p omilli pedagogik jarayon sifatida tadqiq etish zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur yondashuv asosida yosh avlodning vatanparvarlik sifatlarini rivojlantirishda ta’lim mazmuni, pedagogik texnologiyalar, ijtimoiy muhit, oila va jamoatchilik hamkorligi hamda o‘quvchining faol subyekt sifatidagi ishtirokini yagona tizimda tashkil etish tadqiqotning metodologik asosini tashkil etadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish bir yo‘nalishli tarbiyaviy ta’sir emas, balki shaxsning bilimi, qadriyatlari, hissiy munosabati, ijtimoiy faolligi va amaliy faoliyatini o‘zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirishga qaratilgan kompleks pedagogik jarayon ekanligini ko‘rsatdi. O‘rganilgan ilmiy-nazariy qarashlar va pedagogik yondashuvlarni tizimlashtirish natijasida vatanparvarlikning shakllanganlik darajasi, avvalo, o‘quvchining Vatan haqidagi bilimlari bilangina emas, balki mazkur bilimlarni shaxsiy e’tiqod, ijtimoiy mas’uliyat va amaliy faoliyat bilan bog‘lay olish qobiliyati orqali namoyon bo‘lishi aniqlandi.

Tadqiqot davomida vatanparvarlik tuyg‘usining tarkibiy tuzilmasini kognitiv, aksiologik-emotsional, faoliyatga asoslangan va refleksiv komponentlar orqali ifodalash maqsadga muvofiqligi aniqlandi. Kognitiv komponent o‘quvchilarning mamlakat tarixi, milliy qadriyatlar, davlat ramzlari, ajdodlar merosi, jamiyat taraqqiyoti va fuqarolik burchlari haqidagi bilimlarini qamrab oladi. Aksiologik-emotsional komponent mazkur bilimlarning shaxsiy qadriyat va munosabatlarga aylanishini, Vatanga daxldorlik, milliy merosga hurmat, xalq manfaatlariga mas’uliyatli munosabat kabi sifatlarning rivojlanishini ta’minlaydi. Faoliyatga asoslangan komponent o‘quvchining jamoat, maktab va mahalla hayotidagi ijtimoiy faolligi, foydali tashabbuslarda ishtiroki hamda jamiyat manfaatlariga yo‘naltirilgan amaliy faoliyatida namoyon bo‘ladi. Refleksiv komponent esa o‘quvchining o‘z xatti-harakati, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas’uliyatini mustaqil baholashi hamda o‘z faoliyatini takomillashtirishga intilishini ifodalaydi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyaviy mazmunning o‘quvchining real hayotiy tajribasi bilan bog‘langanligiga bog‘liq. An’anaviy axborot berishga asoslangan yondashuvda o‘quvchi Vatan, tarix, milliy qadriyatlar va fuqarolik burchi haqida ma’lum bilimlarga ega bo‘lishi mumkin, biroq mazkur bilimlarning barqaror shaxsiy e’tiqod va amaliy xulq-atvorga aylanishi avtomatik ravishda ta’minlanmaydi. Shu sababli tadqiqot natijalari vatanparvarlik tarbiyasida interfaol, muammoli, loyihaviy va faoliyatga yo‘naltirilgan pedagogik metodlardan foydalanishning metodik ahamiyatini ko‘rsatdi. Bunday metodlar o‘quvchini tarbiyaviy jarayonning passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqotda aniqlangan muhim natijalardan biri shundan iboratki, vatanparvarlik tuyg‘usini rivojlantirishda tarixiy xotira va milliy madaniy merosdan pedagogik jihatdan maqsadli foydalanish alohida ahamiyatga ega. Tarixiy voqealar, buyuk ajdodlar faoliyati, milliy urf-odatlar, madaniy meros va xalqning ijtimoiy taraqqiyot tajribasini o‘rganish o‘quvchida milliy o‘zlikni anglashning rivojlanishiga xizmat qiladi. Biroq mazkur materiallardan foydalanishda faqat ma’lumotlarni yod oldirishga emas, balki ularni tahlil qilish, tarixiy saboqlarni anglash, bugungi kun bilan bog‘lash va shaxsiy xulosalar chiqarishga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatni tashkil etish muhimligi aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ta’lim muassasasidagi alohida pedagogik faoliyat bilan cheklanmasligini ko‘rsatdi. Oila, maktab va mahalla o‘rtasidagi uzviy hamkorlik yoshlarning ijtimoiy mas’uliyatini rivojlantirishda

muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur hamkorlikning tizimli tashkil etilishi o‘quvchining turli ijtimoiy muhitlarda bir-birini to‘ldiruvchi tarbiyaviy ta’sirlarni qabul qilishiga, ijtimoiy qadriyatlarni amaliy tajriba orqali o‘zlashtirishiga va fuqarolik pozitsiyasining barqarorlashishiga sharoit yaratadi. Shu nuqtayi nazardan, vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishda ta’lim muassasasi va ijtimoiy institutlarning hamkorlik modeli muhim tarkibiy element sifatida belgilandi.

Tadqiqot natijalarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham vatanparvarlik tarbiyasining yangi pedagogik imkoniyatlarini yuzaga chiqarishi aniqlandi. Raqamli ta’lim resurslari, elektron kutubxonalar, tarixiy va madaniy materiallarning raqamlashtirilgan shakllari, multimedia vositalari hamda loyiha faoliyati o‘quvchilarning mavzuga qiziqishini oshirish va mustaqil izlanishlarini rag‘batlantirish imkonini beradi. Biroq raqamli muhitdan foydalanish jarayonida axborotning ishonchliligini baholash, manbalarni tanqidiy tahlil qilish va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘un idrok etishga yo‘naltirilgan media savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligi ham aniqlandi.

Yana bir muhim natija sifatida vatanparvarlik tarbiyasini baholashda faqat o‘quvchining nazariy bilimlarini aniqlash yetarli emasligi asoslandi. Vatanparvarlikning real shakllanganlik darajasini aniqlash uchun bilim bilan bir qatorda qadriyaviy munosabat, ijtimoiy faollik, mas’uliyatli xulq-atvor, jamoaviy hamkorlik, tashabbuskorlik va refleksiv qobiliyatlarni ham kompleks ravishda hisobga olish zarur. Shu asosda vatanparvarlik tarbiyasining natijadorligini baholash uchun “bilim – munosabat – faoliyat – refleksiya” ketma-ketligi metodik jihatdan asoslangan mezon sifatida taklif etildi. Mazkur ketma-ketlik vatanparvarlikni shaxsning ichki e’tiqodidan real ijtimoiy faoliyatigacha bo‘lgan uzluksiz jarayon sifatida baholash imkonini beradi.

Olingan nazariy va metodik natijalarni umumlashtirish asosida yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishning pedagogik mexanizmi quyidagi o‘zaro bog‘liq bosqichlar asosida tashkil etilishi mumkinligi aniqlandi: ma’lumot berish va anglatish → qadriyatli munosabatni shakllantirish → faol ijtimoiy ishtirokni tashkil etish → shaxsiy tajribani refleksiv tahlil qilish → barqaror fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish. Mazkur mexanizmning izchil amalga oshirilishi vatanparvarlik tarbiyasini epizodik tadbirlar yig‘indisidan tizimli va natijaga yo‘naltirilgan pedagogik jarayonga aylantirish imkonini beradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishda mazmun, metod, tarbiyaviy muhit va ijtimoiy faoliyatning integratsiyasiga asoslangan pedagogik model samarali metodologik yo‘nalish bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, o‘quvchining shaxsiy tajribasi, mustaqil fikrlashi, ijtimoiy tashabbusi va amaliy faoliyatini markazga qo‘yish vatanparvarlikni barqaror shaxsiy sifat sifatida rivojlantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ldi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning faqat tarbiyaviy yo‘nalishlaridan biri emas, balki shaxsning

ma'naviy-axloqiy, fuqarolik va ijtimoiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishni nazarda tutuvchi ko'p komponentli pedagogik jarayon ekanligini ko'rsatadi. Olingan natijalarni ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilish shuni anglatadiki, vatanparvarlikning barqaror shakllanishi o'quvchiga Vatan, tarix va milliy qadriyatlar haqida ma'lumot berish bilangina ta'minlanmaydi. Mazkur bilimlarning shaxsiy qadriyatga aylanishi, ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashishi va amaliy faoliyatda namoyon bo'lishi vatanparvarlik tarbiyasining muhim natijaviy ko'rsatkichi sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqotda ajratilgan kognitiv, aksiologik-emotsional, faoliyatga asoslangan va refleksiv komponentlarning o'zaro bog'liqligi vatanparvarlik tuyg'usining murakkab strukturaviy tabiatini ko'rsatadi. Xususan, faqat bilim komponentining rivojlanganligi o'quvchining amaliy fuqarolik pozitsiyasi shakllanganligini anglatmaydi. Bilim qadriyatli munosabat bilan mustahkamlanib, amaliy faoliyat orqali real tajribaga aylangandagina uning tarbiyaviy samarasi barqarorlashadi. Shu sababli vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda “bilim berish – tushuntirish – talab qilish” ketma-ketligidan ko'ra, “anglash – qadriyat sifatida qabul qilish – faoliyatda namoyon etish – refleksiya” mexanizmini kuchaytirish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Mazkur holat tarbiya jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning ahamiyatini yanada oshiradi. Har bir o'quvchining vatanparvarlik haqidagi tasavvuri uning oilaviy tarbiyasi, ijtimoiy tajribasi, qiziqishlari, dunyoqarashi va atrof-muhit bilan munosabatlari ta'sirida shakllanadi. Shu bois barcha o'quvchilarga bir xil mazmun va metodlar asosida ta'sir ko'rsatishga asoslangan standartlashtirilgan tarbiyaviy faoliyat kutilgan pedagogik natijani har doim ham ta'minlay olmaydi. Vatanparvarlik tarbiyasida differensial yondashuv, individual ta'lim-tarbiyaviy ehtiyojlarni hisobga olish va o'quvchini faol pedagogik hamkorlik subyekti sifatida tan olish muhim metodik shartlardan biridir.

Natijalar bilan bog'liq yana bir muhim masala vatanparvarlik tarbiyasining milliy qadriyatlar va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi asosida tashkil etilishidir. Milliy tarix, madaniyat, til, urf-odat va an'analarni o'rganish yoshlarning milliy o'zligini anglashiga xizmat qiladi. Biroq zamonaviy pedagogik yondashuvda mazkur qadriyatlarni insonparvarlik, tinchlik, o'zaro hurmat, bag'rikenglik, ijtimoiy hamkorlik va mas'uliyat kabi umuminsoniy tamoyillar bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Bunday yondashuv vatanparvarlikni boshqa xalqlar yoki madaniyatlarga qarama-qarshi qo'yuvchi tushuncha sifatida emas, balki o'z Vataniga mas'uliyatli munosabat bilan bir qatorda boshqa insonlarning huquq va qadriyatlarini hurmat qilishni ham nazarda tutuvchi fuqarolik fazilati sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari, shuningdek, tarixiy xotira va milliy merosdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Tarixiy shaxslar va voqealar haqida tayyor ma'lumotlarni o'zlashtirishdan ko'ra, ularning faoliyati va tarixiy tajribasini muammoli savollar, munozaralar, mustaqil izlanishlar va loyiha ishlari orqali tahlil qilish o'quvchining mustaqil fikrlashi va shaxsiy munosabatini rivojlantirishga ko'proq imkoniyat yaratadi. Shu jihatdan tarixiy material vatanparvarlik tarbiyasining faqat

mazmuniy manbai emas, balki tanqidiy fikrlash, refleksiya va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi.

Muhokama natijalari vatanparvarlik tarbiyasida faoliyatga asoslangan metodlarning alohida o'rin tutishini ko'rsatmoqda. O'quvchining maktab va mahalla hayotidagi ijtimoiy tashabbuslarda ishtiroki, ekologik va madaniy loyihalarda qatnashishi, kitobxonlik va ma'rifiy faoliyatga jalb etilishi, jamoaviy tadbirlarni tashkil etishda mas'uliyat olishi vatanparvarlikning amaliy mazmunini ochib beradi. Bunday faoliyat jarayonida o'quvchi "Vatanga foydali bo'lish" tushunchasini mavhum g'oya sifatida emas, balki kundalik xulq-atvor va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq real faoliyat sifatida anglay boshlaydi. Demak, vatanparvarlik tarbiyasining amaliy samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchining faol ijtimoiy subyekt sifatida namoyon bo'lishi uchun yaratilgan pedagogik imkoniyatlarga bog'liq.

Muhokamada raqamli muhitning ta'sirini ham alohida hisobga olish lozim. Bugungi yoshlar turli axborot manbalari orqali tarix, madaniyat, siyosat, jamiyat va milliy qadriyatlar haqidagi katta hajmdagi ma'lumotlarga ega bo'lmoqda. Bu holat bir tomondan, ta'lim imkoniyatlarini kengaytirs, ikkinchi tomondan, axborotning ishonchliligini baholash va turli qarashlarni tanqidiy tahlil qilish zaruratini kuchaytiradi. Shu sababli vatanparvarlik tarbiyasini raqamli savodxonlik va media kompetensiya bilan uyg'unlashtirish dolzarb pedagogik vazifalardan biridir. O'quvchiga tayyor xulosani berishdan ko'ra, turli manbalarni tahlil qilish, dalillarni taqqoslash, manba ishonchliligini baholash va mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish uning ongli fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotda ilgari surilgan "bilim – munosabat – faoliyat – refleksiya" modeli ham mazkur nazariy qarashlar bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu modelda bilim boshlang'ich komponent sifatida namoyon bo'lsa, munosabat mazkur bilimning shaxsiy qadriyatga aylanishini ta'minlaydi. Faoliyat esa qadriyatlarning amaliy xatti-harakatlarda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Refleksiya orqali esa o'quvchi o'zining ijtimoiy faoliyati va fuqarolik pozitsiyasini anglaydi hamda takomillashtirish imkoniyatlarini belgilaydi. Shu ma'noda model vatanparvarlikni statik sifat emas, balki shaxs rivojlanishi davomida takomillashib boradigan dinamik pedagogik hodisa sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqotning metodologik jihatlari ayrim cheklovlarni ham hisobga olishni talab etadi. Vatanparvarlik kabi murakkab ma'naviy-axloqiy sifatlarni faqat so'rovnomalar yoki nazariy bilimlarni baholash orqali to'liq aniqlash qiyin. O'quvchining real xulq-atvori, uzoq muddatli ijtimoiy faoliyati va turli vaziyatlardagi qarorlarini kuzatish zarur. Shuning uchun kelgusidagi tadqiqotlarda vatanparvarlikning shakllanganlik darajasini baholashning ko'p mezonli diagnostik vositalarini ishlab chiqish, turli yosh guruhlarini qiyosiy o'rganish hamda uzoq muddatli pedagogik tajribalar o'tkazish ilmiy jihatdan istiqbolli yo'nalishlar sifatida qaralishi mumkin.

Umuman olganda, muhokama qilingan natijalar vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy ta'lim jarayonining barcha bosqichlari va shakllariga integratsiyalash, o'quvchining shaxsiy tajribasi va ijtimoiy faolligiga tayanish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish hamda pedagogik jarayonni refleksiv yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Bunday yondashuv vatanparvarlikni faqat tarbiyaviy tadbirlarning mazmuni sifatida emas,

balki yosh shaxsning ongli hayotiy pozitsiyasi, fuqarolik mas’uliyati va jamiyat rivojiga daxldorlik hissini shakllantiruvchi uzluksiz pedagogik jarayon sifatida qarash imkonini beradi.

XULOSA

Yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim strategik vazifalaridan biri bo‘lib, mazkur jarayon shaxsning ma’naviy-axloqiy kamoloti, fuqarolik mas’uliyati, ijtimoiy faolligi va milliy o‘zligini anglash darajasi bilan uzviy bog‘liqdir. Tadqiqot natijalari vatanparvarlikni faqat Vatanga nisbatan ijobiy hissiy munosabat sifatida emas, balki bilim, qadriyat, e’tiqod, mas’uliyat, ijtimoiy faollik va amaliy xatti-harakatlarni o‘zida mujassamlashtiruvchi integrativ shaxsiy sifat sifatida talqin etish zarurligini ko‘rsatdi.

Tadqiqot davomida vatanparvarlik tuyg‘usining kognitiv, aksiologik-emotsional, faoliyatga asoslangan va refleksiv komponentlardan tashkil topishi asoslandi. Mazkur komponentlarning o‘zaro uzviyligi vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini ta’minlovchi muhim pedagogik shart sifatida belgilandi. Xususan, o‘quvchining Vatan tarixi, milliy qadriyatlar va fuqarolik burchlari haqidagi bilimlari qadriyatli munosabat bilan mustahkamlanib, amaliy ijtimoiy faoliyat orqali real tajribaga aylanishi hamda refleksiv tahlil vositasida shaxsiy e’tiqod darajasiga ko‘tarilishi vatanparvarlikning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Ilmiy tahlil natijasida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish uchun shaxsga yo‘naltirilgan, tizimli, aksiologik, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlarni o‘zaro integratsiyalash zarurligi aniqlandi. Bunda o‘quvchi tarbiyaviy jarayonning passiv obyekti sifatida emas, balki o‘zining fuqarolik pozitsiyasini shakllantiruvchi faol subyekt sifatida qaralishi lozim. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat, munozara, mustaqil izlanish, ijtimoiy tashabbuslar va jamoaviy faoliyatlardan foydalanish vatanparvarlikning amaliy mazmunini ochib beruvchi samarali pedagogik vositalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotning muhim xulosalaridan biri shundaki, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini alohida tarbiyaviy tadbirlar soni yoki o‘quvchining nazariy bilimlari bilan baholash yetarli emas. Mazkur jarayonni baholashda bilim, qadriyaviy munosabat, ijtimoiy faoliyat va refleksiya o‘zaro bog‘liq mezonlar sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Shu asosda taklif etilgan “bilim – munosabat – faoliyat – refleksiya” modeli vatanparvarlikning shakllanish jarayonini izchil pedagogik bosqichlarda kuzatish va baholash imkonini beradi.

Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi asosida tashkil etish zarurligi asoslandi. Milliy tarix, madaniyat, til, urf-odatlar va ajdodlar merosini chuqur o‘rganish yoshlarning milliy o‘zligini anglashini rivojlantirsa, insonparvarlik, bag‘rikenglik, tinchlik, hamkorlik va ijtimoiy mas’uliyat kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirilishi vatanparvarlikning zamonaviy mazmunini belgilaydi. Bunday yondashuv yoshlarni jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etishga, o‘z Vatanining rivojiga mas’uliyatli munosabatda bo‘lishga va ijtimoiy manfaatlarni anglashga yo‘naltiradi.

Vatanparvarlik tarbiyasida oila, ta'lim muassasasi va mahalla o'rtasidagi hamkorlikni tizimli tashkil etish ham alohida pedagogik ahamiyatga ega. Chunki yoshlarning qadriyatlari faqat ta'lim muassasasida emas, balki oilaviy muhit, tengdoshlar guruhi, mahalla va keng ijtimoiy muhit ta'sirida ham shakllanadi. Shu bois vatanparvarlik tarbiyasining uzluksizligini ta'minlash uchun mazkur subyektlarning maqsadli hamkorligini kuchaytirish, yagona tarbiyaviy talab va pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirish muhim hisoblanadi.

Zamonaviy raqamli muhit sharoitida esa vatanparvarlik tarbiyasini media va axborot savodxonligi bilan integratsiyalash dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilanadi. Yoshlarning turli axborot manbalaridan foydalanish imkoniyatlari kengayib borayotgan bir sharoitda ularni axborotni tanqidiy tahlil qilish, ishonchli manbalarni ajratish, tarixiy va madaniy ma'lumotlarni ilmiy asosda baholash hamda mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy mazmunini boyitadi.

Shunday qilib, yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari ta'lim mazmuni, qadriyatli munosabat, faol ijtimoiy faoliyat, pedagogik hamkorlik, tarixiy-madaniy meros, raqamli ta'lim vositalari va refleksiv faoliyatning o'zaro integratsiyasiga asoslanishi lozim. Vatanparvarlikni shakllantirishning yakuniy pedagogik natijasi o'quvchining Vatan haqida bilimga ega bo'lishi bilangina emas, balki ushbu bilim va qadriyatlarni kundalik xulq-atvori, ijtimoiy faolligi, fuqarolik mas'uliyati va jamiyat taraqqiyotiga daxldor amaliy faoliyatida namoyon eta olishi bilan belgilanadi. Shu jihatdan, vatanparvarlik tarbiyasini uzluksiz, tizimli va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik jarayon sifatida takomillashtirish yoshlarning barkamol shaxs va faol fuqaro sifatida rivojlanishi uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston — 2030 strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi. Ta'lim to'g'risidagi Qonun. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. — Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi. — Toshkent.
6. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2006.
7. Mavlonova R., To'rayeva O., Holiqberdiyev K. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2001.
8. Hasanboyev J., To'raqulov X.A., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.

20-Sentyabr, 2026-yil

9. Podlasiy I.P. Pedagogika. — Moskva: Yurayt, 2018.
10. Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. — Moskva: Akademiya, 2013.

